

קלון ציבורי?

פרופ' סוזי נבות בית הספר למשפטים- המסלול האקדמי, המכללה למנהל

חוק יסוד: הכנסת וחוק יסוד הממשלה: מאפשרים למי שהורשע בפלילים בעבירה שיש עימה קלון (ונשלח למאסר של שלשה חודשים ומעלה) להתמודד לכנסת. זאת בתנאי שחלפו שבע שנים מיום שהמועמד סיים לרצות את עונשו. משמעות הדבר היא, כי מבחינה משפטית פורמלית, בתום שבע השנים "כשיר" עבריין מורשע להתמודד לכנסת ואף להתמנות לשר.

מבחן "שבע השנים" הוא מבחן כשירות "טכני" באופיו, שנועד ליצור וודאות ויציבות בכל הנוגע להתמודדות אדם לכנסת.

אולם מערכת המשפט הישראלית לא הסתפקה בכשירות פורמלית בכל הנוגע לכהונת שרים ובעלי תפקידים בכירים בשירות הציבורי: כך למשל, מבחינה פורמלית ועל פי נוסח החוק, יכול גם שר שהוגש נגדו כתב אישום להמשיך ולכהן כשר עד להרשעתו. היה זה בית המשפט העליון שקבע עוד בשנות ה-90 שאמון הציבור בממשלה ייפגע אם ימשיך השר החשוד לכהן. מאז ועד היום זו הנורמה גם אם היא לא כתובה בחוק: שר שהוגש נגדו כתב אישום לא יכול להמשיך לכהן. התפטרותו של שר החוץ ליברמן עם הגשת כתב האישום נגדו, רק ממחישה ומחזקת נורמה זו.

פסיקת בית המשפט קבעה לאורך שנים כי "כשירות לחוד ושיקול דעת לחוד". הכוונה היא שיש מבחן פורמלי אבל יש גם שיקולים "ערכיים" שצריך לשקול לפני שממנים עבריין לתפקיד ציבורי. אין הפיפה בין עמידה בתנאי הכשירות לבין התאמתו של אדם לתפקיד ציבורי. לא די בכך שאדם כשיר מבחינה פורמלית. חייבים לבדוק גם את הכשירות ה"מהותית" שלו. את התנהלותו המוסרית, את יכולתו לשמש דוגמא ומופת, להקריין יושר ויושרה. על פי פסיקת בית המשפט העליון- יכולתו של אדם לכהן בתפקיד ציבורי תלויה לא רק בכישרונותיו וביכולותיו בלבד, אלא גם בדמותו המוסרית, בטוהר מידותיו ובנקיון כפיו. ולכן יתכנו מצבים שבהם יעמוד אדם בתנאי הכשירות – למשל כי עברו שבע שנים מיום שסיים לרצות את עונשו- ועדיין תהייה מניעה למנותו לתפקיד ציבורי בכיר, משום הדופי הערכי-מוסרי שהתגלה במעשיו.

כך למשל, מנע בית המשפט בעבר את מינויו של מי שהיה מעורב בפרשת אוטובוס 300- גם אם מעולם לא הורשע- מלכהן כראש היחידה ללוחמה בטרור במשרד ראש הממשלה, גם לאחר שעברו 15 שנה מהמעשה. זאת בשל הזיקה שבין מעשיו החמורים לתפקיד. ממעורב אחר בפרשה נמנעה היכולת לכהן כמנכ"ל משרד ממשלתי, גם אם עמד בתנאי הכשירות הפורמלית.

בפרשת רמון, החליט בית המשפט (בדעת רוב) שלא להתערב בהחלטה למנות את חיים רמון לתפקיד המשנה לראש הממשלה, עם סיום ריצוי העונש. מה שהכריע את הכף במקרה זה הוא כי במעשה העבירה של רמון לא היה קלון. המעשה הפסול נתפס על ידי בית המשפט כ"כשל נקודתי" שאינו משקף דופי מוסרי מובנה. זה היה ביטוי לחולשה רגעית ולא מעשה המלמד על תפיסת עולם מושרשת פסולה.

מינוי לכהונות ציבוריות של בעל תפקיד שדבק בו פגם מוסרי, עלול לערער את אמון הציבור במערכות השלטון. נורמות שלטוניות צריכות לשקף גם עקרונות יסוד האתיים עליהם מושתתים חיי החברה בישראל. על כן השיקול בדבר הרקע האתי של המועמד, חייב לעמוד לנגד עיניו של ראש הממשלה, בעת הרכבת ממשלתו, גם כאשר המועמד עומד בתנאי הכשירות הסטטוטוריים.

גם אם בית המשפט רשאי להתערב במינוי כזה, בפועל הפסיקה מלמדת כי בג"ץ מאפשר שיקול דעת רחב לממשלה בכל הקשור למלאכת הרכבתה ומינוי השרים, ומעניק לה מתחם פעולה רחב, בהתחשב בכך שהממשלה מקבלת את אמון הכנסת למינוי השרים.

ובנימה אקטואלית, לרגל הבחירות שבפתח: חדשות לבקרים אנו שומעים בהקשר לעברייני שהורשע בעברו וחזר לזירה הפוליטית לאחר תום תקופת הקלון כי האיש "שילם את חובו לחברה" ועל כן ראוי ליתן לציבור לומר את דברו. הערה קצרה בלבד על אמירה זו: אדם שהורשע עם קלון לא "שילם את חובו לחברה" - הוא ריצה את עונשו ועמד בתקופת הצינון הקבועה בחוק. המושג "חוב לחברה" הוא מושג ערכי ומוסרי, ולא טכני-משפטי. החוב המוסרי לחברה לא בטוח שמסתיים בדיוק בתום שבע השנים. גם אם ציבור מסוים מוכן לקבל חזרה עבריינים שמעלו באמון הציבור בעת מילוי תפקידם, כדאי לזכור כי לא בטוח שכלל הציבור מוכן לקבל נורמה זו. אפשר אפילו לומר כי כמספר המנדטים של מפלגה שבשורותיה עברייני מורשע, כך מספר ה"מסכימים" לחזרתו של זה האחרון לחיים הציבוריים.

יפים בהקשר זה דבריה של השופטת ברכה אופיר-תום, בגזר הדין של שר האוצר לשעבר הירשזון, שקבעה כי "המסר החייב לצאת מבית המשפט בנסיבות עבריינות של אנשי ציבור צריך שיהיה חד ובהיר, ויודיע לכולי עלמא, כי גם איש ציבור רם דרג, המנצל לרעה את מעמדו ואת האמון שניתן בו, צפוי לגינאי והוקעה, לצד עונש מהותי, שאיננו שונה מעונשו של עברייני מן השורה"

המילים "גינאי והוקעה" מתייחסות ליחס שצריכה המערכת הציבורית והפוליטית להעניק למי שהורשע בעבירת שחיתות חמורה. התרבות השלטונית הראויה מחייבת התייחסות לקלון ציבורי, זה שאיננו מסתיים בחלוף שבע השנים.